

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ ПІДРОЗДІЛ «МИКОЛАЇВСЬКА ФІЛІЯ
КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ»**

**ФАКУЛЬТЕТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ХОРЕОГРАФІЇ**

**Палько Вікторія Володимирівна
ОБРЯДОВЕ ДІЙСТВО «КУПАЛЬСЬКА НІЧ»**

Пояснювальна записка
до творчого проєкту – кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»
зі спеціальності 024 «Хореографія»

Науковий керівник:
Доцент, кандидат мистецтвознавства
Сапак Наталія Вікторівна

Миколаїв – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи реалізації творчого проекту	
«Обрядове дійство “КУПАЛЬСЬКА НІЧ”».....	5
1.1. Історія виникнення українського танцю	5
1.2. Обрядові дійства.....	8
1.3. Святкування Івана Купала.....	15
Висновки до першого розділу	20
РОЗДІЛ 2. Художні особливості творчого проекту	22
2.1 Лібрето	22
2.2 Форма, жанр, стиль; ідейно-тематичний аналіз	23
2.3 Композиційно-архітектонічна побудова	23
2.4 Сценарно-композиційний план	25
2.5 Дійові особи та їх характеристика	26
2.6 Характеристика музичної основи хореографічного твору	26
2.7 Сценографія	27
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	30
ДОДАТКИ	31

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми творчого проекту. Кожному з нас відомі з дитинства свята, котрі ми святкуємо в сімейному колі з покоління в покоління з сімейними традиціями. Здебільшого це традиційні свята нашого народу та зокрема місцевості на якій ми проживаємо. У наш час є велика проблема втрати історичної спадщини і культури нашого краю, а саме: народні пісні, танці, обряди та традиції. Важливою складовою відновлення та популяризації серед молоді, традицій та культури, є поглиблення у історію створення і впровадження нових поглядів на культуру та звичаї сьогодення. Однією із головних видів мистецтва є народна хореографічна культура, яка в свою чергу має важливе значення у житті та побуті українського народу.

Народна хореографія то є німа поезія, зрима пісня, що містить у собі частину народної душі, емоційний літопис народу, який самобутньо і яскраво розповідає про історію почуттів та подій ним пережитих. Український народний танець – це фольклор створений у певному регіоні, який має свої традиції та посилення. Але ми заглибимось у народність саме українського. Серед танців інших народів український танець вирізняється своїм неповторним колоритом та займає одне із основних місць нашого краю. Популярність українського танцю широко набуває і в нашій країні і за кордонами. А ось що стосовно образів то в них розкривається манера, спосіб життя, того чи іншого регіону нашого краю, та відроджує історичні аспекти людини у побуту та не тільки.

Танець – це ціла історія яка нам дісталась від пращурів. Кожний з нас має змогу зберегти та помножити свої вміння та знання, отримані від старшого покоління, та передати їх нашим потомкам.

Мета творчого проекту: своїм проектом я маю на меті заглибитися в історію народних святкувань та обрядових дійств на матеріалі обряду «Купальська ніч» та створити власну хореографічну постановку.

Завдання творчого проекту:

- аналіз виникнення історичного танцю;
- створення картини святкування народного свята;
- визначення головних аспектів святкування свята Івана Купала;
- створення ідейно-тематичного аналізу хореографічної картини;
- втілення на сцені практичної частини хореографічної композиції.

Новизна творчого проекту: Звернення до народних традицій і обрядів та відтворення їх засобами хореографічного мистецтва. Переосмислення драматургії народного свята. Поєднання народної та сучасної хореографії.

Практичне значення творчого проекту: Танцювальне обрядове дійство творчого проекту «КУПАЛЬСЬКА НІЧ», може виходити у народ як цілісною роботою так і розбитою на частини. Також можна використовувати на свято Івана Купала просто неба, і на сценічних конкурсних майданчиках.

Апробація творчого проекту. Обрядове дійство «Купальська ніч» було показано на іспиті з «Мистецтва балетмейстера» (ВП «МФ КНУКіМ», ауд. 113, червня 2022 р.), на практичному показі творчих проектів у актовій залі університету (Миколаїв, червня 2022 р.)

Структура та обсяг пояснювальної записки. Пояснювальна записка складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

Розділ 1. Теоретичні основи реалізації творчого проекту «Обрядове дійство “КУПАЛЬСЬКА НІЧ”

1.1 Історія виникнення українського танцю

Танець — виразний твір народу, що відображає емоційне мистецьке життя століття. Танець завжди має сенс, він яскраво відображає тему та ідею. Танець має драматичний сюжет та основу, у якій художні картини конкретні та складні, побудовані різноманітними пластичними малюнками та рисункам. Конкретність, правдивість і художня природа картин танцю розкриває їх зміст і танцювальну лексику, пов'язану з мелодією, її характером, ритмом і темпом. Через українську народну хореографію танець виражає і розкриває духовне життя людей, їх побут, естетичний смак та ідею.

Витоки історично українського хореографічного мистецтва історики та етнографи вважають первісні магичні обряди та езотеричні культури, у яких танець існував у єдності з іншими видами мистецтва. Своєю великою історією славиться Український танець який лине до нас крізь віки, історія виникнення українського танцю тривала, емоційна складова збагаченою культурною спадщиною наших предків. Слідами найдавнішого танцювального мистецтва передбачають малюнки трипільської доби, де написані фігури людей, які одну руку кладуть на тіло, а іншу заводять за голову. Перші танці виникли як спосіб спілкування між людьми та богами. Танцювальні рухи розвивалися також і внаслідок імітації рухів тварин, птахів, а пізніше жестів, що відображали певні трудові процеси (наприклад, деякі хороводи). Початковий танець, як і пісня, виконував магичну роль, тому серед календарно-обрядових танців збереглося чи не найбільше архаїчних рис. Такі рухи можна зустріти в наш час у сучасній хореографії. Поступово, втрачаючи своє ритуальне значення, танцювальні рухи набувають естетичного забарвлення.

Першими хореографами були чаклуни, шамани, друїди. Оскільки члени племені були всі віруючі, танець був абсолютним вираженням всього життя людей [1 с.13].

Зображення танцюристів та музикантів є на фресках Софійського собору у Києві XI століття. На думку деяких дослідників, срібні фігурки чоловічків з Мартинівського скарбу IV століття передають один із танцювальних рухів: у напівприсіді з широко розставленими ногами та покладеними на стегна руками. Зображення танців знаходимо і в багатьох мініатюрах із давніх літописів [2].

У всі часи танець підкорює серця іноземців палкою пристрастю, різнобарвними костюмами, мелодичністю, переходами до кульмінаційних моментів. Український танець втілює різні ідеї, які б не вигадували люди, вони – це поєднання сили духу, емоційної насиченості, неповторності ритму та звуків.

Досі етнографи не зібрали та не описали на належному науковому рівні усі фольклорні танці українців. Перші докладні описи танців подали переважно літератори у художніх творах: Григорій Квітка-Основ'яненко, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький, Микола Гоголь, Марко Кропивницький та інші. І хоча письменник не ставить собі за мету наукове дослідження танцю, проте описи танцювального мистецтва українців, зроблені досить ретельно та з художньою майстерністю, можуть бути одночасно і цінним етнографічним матеріалом.

Відомі балетмейстери Павло Вірський та Микола Болотов уперше в Україні об'єднали навколо себе хореографічний колектив народного танцю. Організатором і беззмінним керівником ансамблю з 1955 по 1975 роки був народний артист СРСР, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка – Павло Вірський. Український танець для П. Вірського – це величезний світ найрізноманітніших емоційних барв, образів, сюжетів, тем, настроїв, співзвучних нашому героїчному епосу, характерові і духовним багатствам нації [3 с.18].

За час свого розвитку танець став самостійним видом мистецтва, формою естетичного виховання. У кожному регіоні, у кожній місцевості народжувалися традиції, особливості, вистави та самобутні танці. Люди, танцюйте, виражайте свої почуття, настрій, ставлення до життєвих явищ. Українська народна хореографія не відокремлена від пісень, що підписали її характер і стиль, вони визначають особливості способу виконання, доповнюють танець за змістом і сюжетом, емоційно-виразною та співочою пластикою. Український народний танець – це справжнє мистецтво, поєднання фольклору та музики. Його знають не лише в Україні, а й у світі. Українське народне мистецтво увібрало найкращі традиції та звичаї і, звісно, результати українського народу як нації.

Популярні українські танці

- «Гопак»
- «Козачок»
- «Коломийка»
- «Хоровод»
- «Дуба-танець»
- «Метелиця»
- «Кривуляк»

Українські танці складаються з рухів, які притаманні майже всім танцювальним культурам. Форма і хореографічний малюнок прості: танцювальні «удари», потрійні притуплення (змінні кроки), дрібні стуки, банки, присідання та повзунки. Вивчивши хоча б одну з них, ви легко освоїте будь-яку іншу. Танці неетнічного походження також з часом набули рис (рухи, постава і тіло, коліна) національного українства, тому лише за інструментальним супроводом та змістом пісні-супроводу можна визначити її неукраїнське походження. Бувають випадки, коли супровідна пісня може перетворити традиційний український танець на «неетнічний». Це сталося з «Плеском», який після зміни супровідного тексту назвали «Картопля», а також

у «Чумака», який став «Якобом». Багато українських танців досі не мають назви або отримали її з першого рядка супровідної танцювальної пісні, як-то: «Від Києва до Лубен», «Ой обруч зламався», «Танцює риба з раком», «Гарненька панночка», «Я шумлю і дзижчу» [4].

Досі етнографи не зібрали та не описали на належному науковому рівні усі фольклорні танці українців. Перші докладні описи танців подали переважно літератори у художніх творах: Григорій Квітка-Основ'яненко, Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Іван Нечуй-Левицький, Микола Гоголь, Марко Кропивницький та інші. І хоча письменник не ставить собі за мету наукове дослідження танцю, проте описи танцювального мистецтва українців, зроблені досить ретельно та з художньою майстерністю, можуть бути одночасно і цінним етнографічним матеріалом. Серед дослідників українського народного танцю у ХХ столітті можна назвати Василя Верховинця, Андрія Гуменюка, Андрія Нагачевського (Канада), Романа Герасимчука та інших. Класифікації українських танців, запропоновані дослідниками, досі не можуть вважатися досконалыми. Першу класифікацію запропонував Василь Верховинець, поділивши усі українські танці на масові, парні та сольні. Музикознавці класифікують їх за характером музичного супроводу: гопакі, козачки, польки, мазурки, кадрилі тощо. Між хореографами існує класифікація і за назвами танців: «Рибка», «Коваль», Шевчики, «Горлиця» та «Горлиця». Андрій Гуменюк у книзі «Українські народні танці» поділяє їх на хороводи, сюжетні та побутові [5 с.89].

1.2 Обрядові дійства

Обряд - сукупність дій стереотипного характеру, якій властиве символічне значення. Стереотипний характер дій обряду, тобто їх чергування в деякому більш-менш жорстко заданому порядку, відображає походження слова «обряд». Обряд нерідко характеризують як традиційну дію людини. Система календарних свят і обрядів була невід'ємною частиною культури та

традицій українського народу, бо в основному визначала весь спосіб життя людини протягом року. Внутрішній характер календарної обрядовості визначався двома чинниками: стадією процесу життєдіяльності людини та сезонністю природи. До першої належали період шлюбів, коли шлюби дозволялися, період зимового зберігання, а також період культу існування і продовження роду, фізичного існування та духовного відтворення.

Кожна нація, кожен народ, навіть кожна соціальна група має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Але звичаї — це не відокремлене явище в житті народу, це — втілені в рух і дію світовідчуття, світосприймання та взаємини між окремими людьми. А ці взаємини і світовідчуття безпосередньо впливають на духову культуру даного народу, що в свою чергу впливає на процес постання народної творчості. Саме тому народна творчість нерозривно зв'язана зі звичаями народу. Звичаї народу — це ті прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя. Звичаї — це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільших всенаціональних справах. Звичай а також мова — це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Звичаї, як і мова, виробилися протягом усього довгою життя і розвитку кожного народу. В усіх народів світу існує повір'я, що той хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристановища, бо він загублений для свого народу. У нашого, українського народу існує повір'я, що від тих батьків, які не дотримуються звичаїв, родяться діти, що стають вовкулаками [б с.200].

Найдавніший вид народного танцювального мистецтва – хоровод. Цей жанр тісно пов'язаний з обрядовим дійством. Серед слов'янських хороводів вирізняють три тематичні групи.

До першої групи відносяться архаїчні хороводи, пов'язані із землеробським культом. Їх основним змістом є зображення трудових процесів за допомогою емоційних рухів.

До другої групи належать хороводи, витоками яких є містичні культури обожнювання сил природи. Вони є невід'ємною частиною календарно-обрядових танців, тому вони були чітко пов'язані із дотриманням ряду вимог: часу виконання, статевого та кількісного складу учасників тощо.

Третя група включає хороводи з побутовою тематикою. Вона виникла значно пізніше від попередніх груп. Зазнавши суттєвих змін у лицедійства самоходів, поклали початок не лише новим танцювальним жанрам, але й новому виду мистецтва – народному театру та вертепу.

Весілля – один із сімейних обрядів оформлення в шлюб. Соціальне значення його зводиться до створення нової сім'ї, встановлення спорідненості, зміни сімейно-вікового становища та публічного визнання статусу наречених. Належить до найскладніше організованих обрядів. У ньому поєднуються мовний, фольклорно-поетичний, ритуальний, музичний, образотворчий та інші плани. У багатьох народів весілля включає ритуальний переїзд нареченої з дому батьків до будинку нареченого, обмін подарунками, стіл тощо. З весіллям у всіх народів пов'язано безліч повір'їв, прикмет та обрядів. У віруючих весілля супроводжується релігійними обрядами (вінчання у християнстві, ісламі та інші).

Про один із залишків такого язичницького обряду, який використовувався у церковному богослужінні на Волині (1582), писав Ян Ласицький. Він повідомляє про вінчання, яке відбувалося близько одинадцятої години ночі. Молодих до церкви супроводжували сопілкарі. Після здійснення церковного обряду священникові подають чашу з медовим напоєм, він відпиває її за здоров'я молодих, потім передає молодят, щоб допили священний напій. Далі з голови нареченої знімають зелений вінок і

починають його топтати - це означає прощання з дівцею. Тоді священник бере молодих за руки і веде в танець, а решта, взявшись за руки, довгим рядом танцюють за ними. Цей своєрідний ритуал завершується загальними піснями та танцями з хлопками в долоні. Як видно, до нас прийшов запис дивовижного поєднання християнського обряду з давнім народо-вірським звичаєм, який ще пам'ятали в XVI столітті. Ймовірно, за старих часів таку роль виконували служителі язичницьких культів [7. с.210].

Цикл обрядовості починався з зимового свята випитування доброго приплоду худоби - сурхурі (овечий дух), присвяченого часу зимового сонцевороту. Під час святкування діти та молодь гуртами обходили подвірне село, заходячи до будинку, бажали господарям гарного приплоду худоби, співали пісні із заклинаннями. Хазяї ж обдаровували їх стравами.

1. Різдво 25 грудня (греко-католицьке) 7 січня (православне) – день зимового сонцевороту, пробудження сонця після зими. Відхід старого року і початок нового, народження нового сонця. Кордон між старим і новим – «лазівка для нечисті» – початок святкувань.
2. Васильєв день 14 січня Страшні (Ворожні, пристрасні) Вечори, що тривали до Хрещення Господнього – середина святкових свят, день нового сонячного року. Пісна Коляда.
3. Хрещення 6/19 січня. У язичників - водокрес - релігійні омивання у язичників на свято Коляди, викликані думкою про звільнення вод з поворотом сонця, перетворення їх на живі потоки, що несуть оновлення і силу родючості. Завершення святкових свят, іскра небесного вогню (Креса) Землі, наділяючи їх чудодійними властивостями.

Прихід весни був святом для наших пращурів. Весну закликали, її прихід відзначали з піснями та танцями. І раділи кожному її прояву: прильоту птахів, цвітінню природи, теплу. У цей період відзначалися такі свята.

1. Масляна - це остання неділя перед великим постом. Масляна триває 7 днів, у весь цей період родичі, сусіди та знайомі ходять один до одного та їдять холодець зі свинини, м'ясні страви та звичайно усім знайомі млинці. Що стосовно веселощів то тут приймали участь усі: діти, молодь, дорослі та іноді люди похилого віку. А ось, що до танців то танцювали усі біля вогню у великому колі. Молодь могла танцювати у парах для веселощів. Рухи були вільні та невимушені. Свято перейшло у наші часи його усе так же святкує народ з задоволенням, але саме обрядові дієства які були в ті часи залишилися по всій Україні лише на Закарпатті. Що стосовно професійних колективів то танці цього свята не були переведенні на сцену, Масляниця не як не вплинула на розвиток танцювального мистецтва нашого часу.
2. Благовіщення – Свято Благовіщення займає у річному святковому циклі особливе місце. Він виявляється однією з чотирьох ключових точок року: Різдво (Коляда) – Благовіщення – Іван Купала – Воздвиження (або Усікнення) та знаменує початок літнього півріччя, пробудження землі від зимового сну. Цього дня, за народними віруваннями, виходять із землі всі мешканці, що вкрилися на зиму, всі роки земні — змії, жаби, комахи тощо, а «щука хвостом лід розбиває». Всі вони повинні будуть знову сховатися на Воздвиження або Усікнення
3. Вербна неділя – шоста неділя Великого посту. Закінчується в Вербну неділю, після якого починається Страсний тиждень. Християнське свято, що відзначається в неділю («тиждень»), що передує Великодню, тобто в шосту неділю Великого посту. Присвячений урочистому в'їзду в Єрусалим Ісуса Христа, описаному у всіх чотирьох Євангеліях. У православ'ї входить до двонадесяти свят.

4. Великдень – старинне та саме важливе християнське свято. В даний час дата Великодня в кожний конкретний рік обчислюється за місячно-сонячним календарем, що робить Великдень перехідним святом.
5. Поминальна неділя - Дротова або поминальна неділя має й інші назви: гробки, проводи, проводки, Антипасха, дарна неділя, Радониця, Фоміна неділя. Все це назви одного періоду, який пов'язаний із традиціями згадувати померлих і який проходить на другий тиждень після Великодня.

Наприкінці травня – на початку червня, коли ставав довшим день і прибувало тепло, відзначалися свята – своєрідні проводи весни та зустріч літа з його яскравим сонцем, різнотрав'ям, грозами. Селянину, який завершив сівбу та городні посадки, необхідно було подбати про благополучне виростання врожаю, на що і були спрямовані обрядові дії, що відбуваються у свята.

1. ТРІЙЦЯ (П'ЯТИДЕСЯТНИЦЯ) відзначалася на п'ятдесятій день після Великодня на честь та прославлення Святої Трійці та на згадку про сходження Святого Духа на апостолів. Цього дня йшли в ліс усім селом. У західної християнської традиції цього дня святкують П'ятидесятницю, або зішестя Святого Духа на апостолів, а власне День Святої Трійці святкують наступної неділі (57-й день після Великодня).
2. Івана Купала – купальська ніч приручена до літнього сонцевороту.
3. Петрів день - вважався початком сіножаті, тому з ранку старші члени сім'ї йшли на косовицю, а молодші - по ягоди (суниці, полуниці).

Свято осені починалося з кінця літа, коли жінки проводжали чоловіків із хлібом-сіллю на останній косовиця. Чоловіки йшли на кілька тижнів хтось у полі, хтось у ліс, де були луки та галявини. Там вони перебували доти, доки не приберуть траву для худоби.

1. 14 вересня - в цей день проводжали літо та пекли хліб. 14 вересня церква також вшановує пам'ять святого Симеона Стовпника, через що в народі за святом закріпилася назва Семен Літопровodeць. Вважалося, що у цей день у теплі краї відлітають ластівки, а Сонце повертає з літа на осінь.
2. 21 вересня – у день осіннього сонцестояння, у день Різдва Пресвятої Богородиці влаштовували другі Осеніни чи свято Урожаю. Проводилися вуличні ярмарки і все, що вдалося зібрати з городу і поля виносилося на торгівлю та частування гостей.
3. ПОКРІВ, 14 жовтня. Зазвичай до Покрови сніг лягає. Вважається, що Покров землю покриває. Є народна прикмета: «На Покров до обіду – осінь, після обіду – зима».

Обряди, пов'язані з народженням (День народження), із одруженням (весілля), смертю (похорон), називаються сімейними; сільськогосподарські та інші обряди - календарними.

Церковний обряд, що розглядається з релігійної точки зору, "зовнішнє вираження вірувань людини" в Бога; нездатність людини уявляти Бога і встановлювати з Ним зв'язок «без будь-якого видимого посрецтва» зумовлює виникнення обряду, який дозволяє такий зв'язок установити.

Відповідно до «Великої радянської енциклопедії», на ранніх стадіях розвитку суспільства «характерна не диференційованість побутових, виробничих та релігійних обрядів», згодом виділяються; 1) церковна обрядовість, 2) «ритуали та церемонії, пов'язані з громадським та державно-політичним життям», однак у той самий час «продовжують існувати традиційні побутові обряди, що особливо довго зберігаються в селянському середовищі»: виробничі обряди та сімейні обряди. Перша група включає «обряди, пов'язані з землеробством, наприклад з жнивами (зажинки, дожинки), тваринництвом (обряди, приурочені до весняного вигону худоби), риболовлею, полюванням, будівництвом нових будинків, риттям колодязів і т.

п.» Щорічна повторюваність господарських робіт у селянському господарстві дає інше найменування цієї групи - календарні обряди.

Зв'язок обряду з міфом давно відзначений дослідниками. Обряд можна назвати інсценуванням міфу, а міф постає як пояснення чи обґрунтування обряду, що здійснюється. Такий зв'язок «міф — обряд» особливо виразно проявляється у про культових міфах. Але про те, що первинне, а що вторинне, — існують різні точки зору. Представники міфологічної та еволюціоністської шкіл визнавали примат міфу (або вірування) над обрядом. Однак у 1880-х років виникла і незабаром стала переважаючою зворотна точка погляду.

Дж. Фрейзер зібрав із фрагментів і реконструював (у «Золотій гілці») цілісну тканину давньої аграрної міфології. Незважаючи на велику різноманітність повір'їв, заборон, церемоній, звичаїв, він показав єдину картину давньої аграрної релігії. Вона включає магичні акти впливу на землю, що приносить урожай, моління до божеств - покровителів землеробства і дуже рясні і різноманітні міфологічні розповіді про ці божества [8. с.230].

1.3 Святкування Івана Купала

З давніх-давен всі народи світу відзначали наприкінці червня свято вершини літа. На Україні таким святом є Іван Купала. У ніч із 23 на 24 червня всі святкували це містичне, загадкове, але водночас розгульне та веселе свято, повне обрядових дій, правил та заборон, пісень, вироків, всіляких прикмет, ворожінь, легенд, повір'їв. Ще в пору язичництва існувало божество Купало, що втілює літню родючість. На його честь вечорами і співали пісні, і стрибали через багаття. Ця обрядова дія перетворилася на щорічне святкування літнього сонцестояння, змішуючи в собі язичницьку та християнську традицію. Іваном божество Купало стало називатися після хрещення Русі, коли його заступник не хто інший, як Іоанн Хреститель (точніше — його народний образ), який хрестив самого Христа і чие Різдво святкувалося 24 червня. Особлива увага у це свято присвячувалося силам

природи, оскільки символом Івана Купали було Сонце. Три головні символи Івана Купали – це вогонь, вода та трави [9].

У піснях, які співали в селах, Купала називається любовним, охайним, веселим. У день Івана Купали дівчата завивали вінки з трав, а ввечері їх пускали у воду, спостерігаючи, як і куди вони плывуть. Якщо вінок тоне, значить, наречений розлюбив і заміж за нього не вийти.

У купальну ніч розпалювали багаття, що очищали. Купальське багаття, за переказами, має велику магичну силу. Через нього стрибають усі, проходячи таким чином своєрідний ритуал очищення. Тому вважалося, що коли дівчина та хлопець, які люблять один одного, взявшись за руки, стрибають у парі через багаття та їхні руки залишаються з'єднаними, то вони, одружившись, усе життя проживуть разом. Навколо багаття танцювали, через нього стрибали, хто вдалий і вищий — той буде щасливішим. У купальських вогнищах матері спалювали зняті з хворих дітей сорочки, щоб разом із цією білизною згоріли й самі хвороби. Молодь, настрибав через багаття, влаштовувала гучні веселі ігри, бійки, біг наввипередки. Неодмінно грали у пальники. У народі вірили, що всі чудодійні та цілющі трави розпускаються якраз у ніч на Івана Купала. Тому знаючі та досвідчені люди, а особливо сільські лікарі та знахарі, ні в якому разі не пропускали Іванової ночі і збирали цілющі коріння і трави на весь рік. Ходили чутки, що опівночі на Купала розцвітає папороть. Чудова вогненна квітка може вказати щасливицю місцезнаходження всіх скарбів, не зважаючи на те як глибоко вони були зариті. Близько півночі на широкому листі папороті з'являється нирка, яка піднімається все вище, вище, потім хитається, перевертається і починає «стрибати». Опівночі дозріла нирка з тріском розкривається і з неї з'являється вогненно-червона квітка. Людина зірвати її не може, але якщо побачить, всі його побажання здійсняться.

Традиційно під час цього свята молоді люди шукають дружину чи дружину. Коли настає ніч, навколо вогню заводиться стародавній хоровод –

символ сонця та вічного відродження. Чим яскравіший вогонь, тим швидше рухається хоровод. Після танцю чоловіки вишиковуються в одну лінію. Жінки торкаються плечей того, хто їм подобається, і тікають. Чоловік повинен схопити наречену, взяти її за руку і перестрибнути через вогонь, освячуючи їх союз. Ніч на Івана Купала наповнена ритуалами, пов'язаними з водою, вогнем та лікувальними травами.

За народним повір'ям, вінки, в яких дівчата беруть участь у святкуванні, мають цілющу силу. Тому й закидали їх через голову на дах будинку, інші зберігали на горищі, вірячи, що зілля, з якого сплетений вінок, вилікує від усіляких хвороб.

Після утоплення Марени (іноді топили Купалу) дівчата біжать від хлопців до води, щоб ворожити. Вони беруть свічки, запалюють їх і, пристосувавши до своїх вінків, пускають на воду. Поки вінки пливуть, дівчата йдуть уздовж річки та співають. Часто хлопці намагаються зловити вінки. Пари наперед домовляються про те, яким буде вінок. Кожна дівчина плете його так, щоб можна було дізнатися: влітають яскраву свічку або велику квітку. Якщо хлопцеві вдається спіймати вінок коханої, доставшись до нього, вплав або на човні, це вважається гарною прикметою для їхньої подальшої спільної долі. Згідно з народним повір'ям, якщо вінок пливе добре і гарно горить свічка, то дівчина вийде заміж, а якщо він крутиться на місці, - то ще сидітиме в дівках, а як потоне - заміж не вийде взагалі. Якщо ж вінок відпливе далеко і приліпиться до якогось берега, то значить, що в тій стороні живе її наречений. На Полтавщині вінок, що пущений на воду, приймає наречений дівчини, який хоче на ній одружитися. На території Західної України, а саме на Закарпатті в нинішній час люди не святкують це свято, а лише ходять у гості до Іванів та тягають їх за вуха. Можливо колись тут і відмічали це свято як і усі, але нажаль цієї інформації не є.

Оскільки на Івана Купала прокидається нечиста сила, потрібно бути на сторожі. Домівку можна захистити оберегами. Часто вони мають вигляд

ляльок мотанок (символ домашнього вогнища та матері-берегині). Вважається, що трави, які в цю ніч покладуть в оберіг матимуть магічну силу протягом наступного року.

Так же свято Івана Купала вважали святом родючості та продовження роду. Тому якщо жінка бажала народити дитину, вона носила з собою амулет богині Мокоші – лунницю (у формі півмісяця). Він давав можливість якнайшвидше народити. За легендами, оскільки купальська ніч була магічною, то зачати дитину шансів було більше саме на Івана Купала.

А ось що стосовно танців, то вони також відіграють свою роль у святі. Хореографічні малюнки які дотримуються у цьому святі це коло (може також бути коло в колі), люди беруться за руки, частіше усього йде чередування хлопчик та дівчинка, та починають водити хороводи біля вогнища, танцювати та співати.

Також дуже важливе в цьому – це емоції які виражає кожен учасник цього дійства оскільки вважалось, що раніше люди таким чином передавали один одному емоції та нажаль не завжди хороші. Також свято не підтримує парних танців. А ось в наші часи танці обрядового дійства Івана Купала не згасло і з'являється в житті людей не тільки в ніч на 7 липня, ай на фестивалях, конкурсах та концертах. Також професійні колективи створюють своє аранжування але дотримуються історії та звичаїв цього свята.

Свято Івана Купала було властиве не лише українському народу. У Литві він відомий як Ладо, у Польщі – як Сobotки. Від Карпат до півночі Русі в ніч з 6 на 7 липня всі святкували це містичне, загадкове, але водночас розгульне та веселе свято Івана Купала.

У Білорусії вбивають напередодні Іванова дня за сонячним заходом кіл у землю; обкладають його соломою та коноплею, а на самий верх теж кладуть пук соломи, званої Купалою; щойно смеркне, запалюють, солому, підкидають у це багаття березового суччя, і починаються потіхи. У деяких місцях

Білорусії на світанку Іванова дня, обравши зі свого середовища найкрасивішу дівчину, подруги роздягають її догола, обплутують з ніг до голови вінками та квітами, зав'язують очі і ведуть у ліс, де вона, що на цей раз отримала прізвисько “дзевко-купало”. ”, роздає заздалегідь приготовлені вінки, тоді як веселий хоровод рухається навколо неї. Кому потрапив свіжий вінок, та житиме багатим і щасливим життям, одруженим, а якому дістався зів'ялий вінок, “тієї щастя-долі не побачити, жити біля недолі”.

Язичницьке свято Ліго (24 червня) в Латвії - найдавніше і найулюбленіше. Його відзначають на державному рівні цілих три дні. Це своєрідний Новий рік – лише влітку. Роль ялинок виконують берізки. Є своєрідні Дід Мороз та Снігуронька – це ті, хто носить імена Яніс та Ліга. Тільки не вони дарують подарунки, а їм, адже вони мають іменини. Ліго відзначають в одну з найкоротших ночей року. Імениннику Янісу неодмінно мають подарувати дубовий вінок, а Лізі – вінок із польових квітів. Саме так їх можна відрізнити від решти. Тому цей товар у місті нарозхват. Ярмарок у Ризі на кожному кроці.

У Британії в Іванову ніч на зелених схилах пагорбів граються феї та ельфи, і численні духи бродять всюди. У країнах Західної Європи існує повір'я, що цієї ночі душі всіх людей покидають тіло і блукають по землі. Вірили, що якщо опівночі підійти до паперті, то можна побачити душі тих, хто помре у парафії наступного року.

У деяких районах Швейцарії в давнину хліб, випечений на вугіллі Іванова багаття (Івана Купали), служив жертвою стихій. Пізніше він став одним із елементів святкової їжі.

Хоч поступово народні вірування, пов'язані зі святом, втратили свій первісний сенс, а ворожіння і язичницькі обряди перетворились на народні звичаї, свято Івана Купала й досі відзначається в багатьох Українських містах та селищах.

Висновок

Український танець є надбанням світового хореографічного мистецтва і водночас – національною гордістю українського народу. Проаналізувавши виникнення українського танцю в обрядовому дійстві, можемо дійти висновку, що наше сьогодення формується з історичного минулого наших пращурів і відповідно їхніх обрядів, побутових звичок, символів та їх відношень до природи.

Ознайомившись із історією виникнення свят на території нашої країни, приходимо до висновку, що кожна пора року несе у собі відповідні обрядові дійства які залежать від стадії процесу життєдіяльності людини та сезонністю природи.

Щодо свята Івана Купала, ще в пору язичництва існувало божество Купало, що втілює літню родючість. На його честь вечорами і співали пісні, і стрибали через багаття. Ця обрядова дія перетворилася на щорічне святкування літнього сонцестояння, змішуючи в собі язичницьку та християнську традиції. Іваном божество Купало стало називатися після хрещення Русі.

Отже, проаналізувавши все вищесказане, приходимо до висновку, що людина у всі часи свого існування поважала та єдналася з природою. Кожна пора року надихала людство на створення обрядів та відповідних дійств.

Розділ 2. Художні особливості творчого проекту «Обрядове дійство “КУПАЛЬСЬКА НІЧ”»

2.1 Лібрето

На дворі наступає теплий літній ранок, вдалині сходить сонце, на одну із залитим вранішнім сонцем галявин виходять дівчата, які збирають квіти, аби сплести віночок до свята Івана Купала. На галявині дуже багато різнокольорових квіток, та кожна з них робить вінок дівчини індивідуальним. Кожна з молодичок радіє гарно сплетеному вінку і вони заводять невеликий танцювальний хоровод.

Незабаром за хащами з'являються хлопці які підглядають за дівчатами, для того, щоб зрозуміти який вінок буде відповідати тій самій дівчині, яку він хоче взяти у дружини. Через деякий час хлопці, дочекавшись коли їх кохані закінчать плести вінки, гучно вискакують із-за хащів та починають заводити танок кожен зі своєю дівчиною (дівчата у цей момент встигають захвати свої вінки від хлопців). Після чого починаються у них ігри та танці.

Але, на жаль, не до всіх дівчат прийшли хлопці. Хтось це сприйняв спокійно та зрозумів, що в цьому році не вийде заміж. Але не усі дівчата хочуть лишатися цілий рік на самоті. Ось тому одна із дівчат починає залицятися до чужого хлопця та намагатися відбити його тим, що закручує його до себе у танок, та починає вести з ним танцювальну розмову. Заманюючи його до іншої галявини, яка знаходиться подалі від його коханої. Це бачать інші дівчата та підхоплюючи, закохану хлопця, ведуть за ними.

А там вже на галявині починаються з'ясування відносин між трьома людьми (а саме «любовний трикутник»). Все це переходить до запалюючих танців між дівчатами які намагаються поділити хлопця (у цей момент усі інші знаходяться у півколі та спостерігають, за цим дійством). Але дівчата сходяться на тому, що у ночі коли вони будуть пускати вінки по воді, та чий вінок хлопець злови та і буде його наречена. Після чого всі повертаються до

галявини де розпалюють вогнище та починають навколо нього заводити хороводи і грати у ігри. До них сходяться старші люди які спостерігають за веселощами молоді. Далі дівчата йдуть до води, де стається та сама вирішальна мить таємного вибору хлопцями своєї дружини.

Запускаючи вінки до води, кожна з молодичок сподівається на те, що саме її вінок не забере вода і його встигне схопити відповідний парубок. Так і сталось, що усіх вінки встигли схопити, а у тої дівчини яка намагалася зачарувати чужого коханого, вінок потонув і вона лишилася одна на цілий рік. Кожен хлопець підійшов до своєї закоханої та надів вінок їй на голову, а та дівчина, яка полишилася сама, пішла геть. Після чого усі повернулись до вогнища та взявшись за руки почали стрибати парами через нього.

2.2 Форма, жанр, стиль; ідейно-тематичний аналіз

Форма – обрядове дійство.

Жанр – побутовий.

Стиль – український народно-сценічний танець.

Час дії – літня пора року.

Місце дії – галявина недалеко від річки.

Тема – збереження та відтворення обрядів українського фольклору.

Ідея – застосувати обрядові дійства у наш час.

2.3 Композиційно-архітектонічна побудова

Експозиція. На дворі наступає теплий літній ранок, вдалині сходить сонце, на одну із залитим вранішнім сонцем галявин виходять дівчата, які збирають квіти, аби сплести віночок до свята Івана Купала. На галявині дуже багато різнокольорових квіток, та кожна з них робить вінок дівчини індивідуальним. Кожна з молодичок радіє гарно сплетеному вінку і вони заводять невеликий танцювальний хоровод.

Зав'язка. Незабаром за хащами з'являються хлопці які підглядають за дівчатами, для того, щоб зрозуміти який вінок буде відповідати тій самій

дівчині, яку він хоче взяти у дружини. Через деякий час хлопці, дочекавшись коли їх кохані закінчать плести вінки, гучно вискакують із-за хащів та починають заводити танок кожен зі своєю дівчиною (дівчата у цей момент встигають заховати свої вінки від хлопців). Після чого починаються у них ігри та танці.

Розвиток дії. Але, на жаль, не до всіх дівчат прийшли хлопці. Хтось це сприйняв спокійно та зрозумів, що в цьому році не вийде заміж. Але не усі дівчата хочуть лишатися цілий рік на самоті. Ось тому одна із дівчат починає залицятися до чужого хлопця та намагатися відбити його тим, що закручує його до себе у танок, та починає вести з ним танцювальну розмову. Заманюючи його до іншої галявини, яка знаходиться подалі від його коханої. Це бачать інші дівчата та підхоплюючи, закохану хлопця, ведуть за ними.

Кульмінація. А там вже на галявині починаються з'ясування відносин між трьома людьми (а саме «любовний трикутник»). Все це переходить до запалюючих танців між дівчатами які намагаються поділити хлопця (у цей момент усі інші знаходяться у півколі та спостерігають, за цим дійством). Але дівчата сходяться на тому, що у ночі коли вони будуть пускати вінки по воді, та чий вінок хлопець злови та і буде його наречена. Після чого всі повертаються до галявини де розпалюють вогнище та починають навколо нього заводити хороводи і грати у ігри. До них сходяться старші люди які спостерігають за веселощами молоді. Далі дівчата йдуть до води, де стається та сама вирішальна мить таємного вибору хлопцями своєї дружини.

Розв'язка. Запускаючи вінки до води, кожна з молодичок сподівається на те, що саме її вінок не забере вода і його встигне схопити відповідний парубок. Так і сталось, що усіх вінки встигли схопити, а у тої дівчини яка намагалася зачарувати чужого коханого, вінок потонув і вона лишилася одна на цілий рік. Кожен хлопець підійшов до своєї закоханої та надів вінок їй на голову, а та дівчина, яка полишилася сама, пішла геть. Після чого усі

повернулись до вогнища та взявшись за руки почали стрибати парами через нього.

2.4 Сценарно-композиційний план

Епізод	Виконавці	Світло	Декорації	Реквізити	Музичний матеріал	Хронометраж
1.Поява дівчат на галявині	10 дівчат	Яскраве денне світло	Галявина	10 вінків	Театр пісні «Джерела» «Ой на Івана, да на Купала» (мінус)	1:53
2.Поява хлопців на галявині	19 танцівників (9 хлопців, 10 дівчат)	Яскраве світло з відтінками зеленого та жовтого кольорів	Галявина	10 вінків	Театр пісні «Джерела» «Ой на Івана, да на Купала» (мінус)	3:11
3.Боротьба за увагу хлопця	19 танцівників (9 хлопців, 10 дівчат)	Зменшення яскравості світла	Галявина	10 вінків	Відьми з Конотопу (мінус)	0:55
4.Гуляння біля вогнища	24 танцівників (9 хлопців, 10 дівчат, 5 старших людей)	Затемнення . Світло червоно-жовтого кольору	Галявина з вогнищем	10 вінків	Чарівники двору «Івана Купала» (мінус)	1:54
5.Обрядове дійство з вінком	19 танцівників (9 хлопців, 10 дівчат)	Вимкнення світла. Освітлення свічками	Річка	10 вінків	ВІА Гра «Ой говорила чиста вода» (мінус)	1:20
6.Стрибки через вогнище	23 танцівників (9 хлопців, 9 дівчат, 5 старших людей)	Мерехтливе світло, червоно-жовтих кольорів	Галявина з вогнищем	9 вінків	Чарівники двору «Івана Купала» (мінус)	2:48

2.5 Дійові особи та їх характеристика

Учасники обрядового дійства «Купальська Ніч»:

Дівчата – вродливі та стрункі, невеличкою зросту, мають кругле маленьке обличчя, довге красиве волосся. Одягнуті в продовговату сорочку, ноги босі (10 дівчат).

Хлопці – вродливі, молоді високі юнаки, з коротким світлим та темним волоссям. Одягнуті в білі сорочки та білі штани, ноги босі.

Старші люди – віком від 30 до 50 років. Одягнуті так само як дівчата та хлопці.

2.6 Характеристика музичної основи хореографічного твору

Твір складається з п'яти частин:

Перша частина.

Тональність твору – j-moll (соль мінор). Розмір: 4/4. Темп помірний, sostenuto - стримано. Форма період двохчасна.

Друга частина.

Тональність твору – j-moll (соль мінор). Розмір: 4/4. Темп помірний, sostenuto - стримано. Форма період двохчасна.

Третя частина.

Тональність твору – j-moll (соль мінор). Розмір: 4/4. Темп помірний, sostenuto - стримано. Форма період двохчасна.

Четверта частина.

Тональність твору – j-moll (соль мінор). Розмір: 4/4. Темп помірний, sostenuto - стримано. Форма період двохчасна.

П'ята частина.

Тональність твору – j-moll (соль мінор). Розмір: 4/4. Темп помірний, sostenuto - стримано. Форма період двохчасна.

2.7 Сценографія

Умови виконання

1. Сцена великого розміру;
2. Наявність центральних та бокових куліс;
3. Музичний супровід (колонка з записаною музикою на флешці);
4. Відеокамера;
5. Світлове оформлення;

Реквізит:

- Вінки

Світлове оформлення:

- Світло яскраво біле;
- Світлове затемнення;
- Зміна кольорів: зеленого, жовтого, червоного;
- Взаємодія кольорів: червоний з жовтим.

Костюми:

Дівочий костюм: дивитися додаток А

Чоловічий костюм: дивитися додаток Б

ВИСНОВКИ

Отже, ми познайомилися ближче з українськими обрядовими танцями та дізналися, як їх виконують і з якого приводу. Танці – це не лише музика, рухи та костюми, це також і люди, які над ним працюють та виконують танок. На формування українських народних танців вплинули тією чи іншою мірою, всі племена та народи, що брали участь в етногенезі. Основним завданням є найбільш повна та ретельна фіксація оригіналів, реконструкція втрачених зразків, глибинне філософське осмислення ролі й сутності народного танцю як важливої невід’ємної частини української культури. Ми повинні пам’ятати, що національна культура, діючи як природний фактор, зберігає і накопичує енергію своєї нації.

Ритуальний танець створювався століттями. Це був зв’язок з людьми, їхнім побутом, роботою та певним художнім смаком. Це своєрідна хроніка життя. Люди зберігали та розвивали свої танцювальні рухи самостійно, передаючи з покоління в покоління форми танцю, їх природу та спосіб виконання.

Актуальність теми нашого дослідження – недостатня вивченість впливу обрядових танців. Це спосіб передачі традицій, форм дотримання свят, обрядів і звичаїв, особливо в українській народній хореографії.

Метою роботи став аналіз танцю в обрядах до язичницького свята східних слов’ян – Івана Купала. Таким чином, український народний танець може висловити будь-яку думку і правдиво і реалістично відобразити будь-який час; в цій універсальності - його право на існування.

Багато язичницьких свят, ритуалів та звичаїв східних слов’ян протягом століть змінювали свою форму і ставали дитячою розвагою.

І хоча магічне значення ритуалу ототожнюється і святкування набуває художнього значення, все-таки до нас дійшли основні язичницькі ритуальні дії - це плетіння дівчатам вінків та надягання їх на воду; вшанування дерева

Купала хороводами; розпалювати багаття та пропускати багаття; ритуальне хрещення; спалення або топлення дерев; спалювання солом'яних кульок або опудал тварин; обрядова обідня домовленість. Цікаво, що назва свята, ритуальний вогонь та прикрашене дерево називаються «купол». Це основні елементи ритуалу, в основі яких лежить культ вогню, води та рослинності.

Ритуали - це поєднання чоловічих (вогненних) та жіночих (водних) принципів, що проводяться для забезпечення продуктивності, здоров'я та розмноження.

Не всі ритуали, насичені найбільшою мудрістю, зберегли свій колишній вигляд і донині. Тому дуже важливо намагатися відродити наші українські звичаї, залучити до святкування якомога більше людей. Як чудово було, щоб ці традиції продовжувались і шанувались.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верховинець В. Теорія українського народного танцю. Київ : Музична Україна, 1990. 89 с.
2. Лозко Г. Коло Свароже. Відроджені традиції. Київ : Український письменник, 2004. С. 200-230.
3. Історія українського народного танцю / [укладачі А. А. Козирева., Л. О. Бурлей]. Краматорск, 2020. С. 13-18.

Електронні ресурси

1. Украинский народный танец // Википедия. URL : https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B5%D1%86 Украинский народный танец. (дата звернення : 15.05.2022).
2. Зимние календарные праздники и обряды в русской тр. культуре URL : <https://studfile.net/preview/6058063/> (дата звернення : 20.04.2022).
3. Ивана Купала // Википедия. URL : https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%9A%D1%83%D0%BF%D0%B0%D0%BB%D0%B0 Ивана Купала. (дата звернення : 19.04.2022).

ДОДАТКИ

Додаток А. Костюм дівчат

Додаток Б. Костюм хлопців

Додаток В. Цвітіння папороті

Додаток Г. Дівочий вінок

